



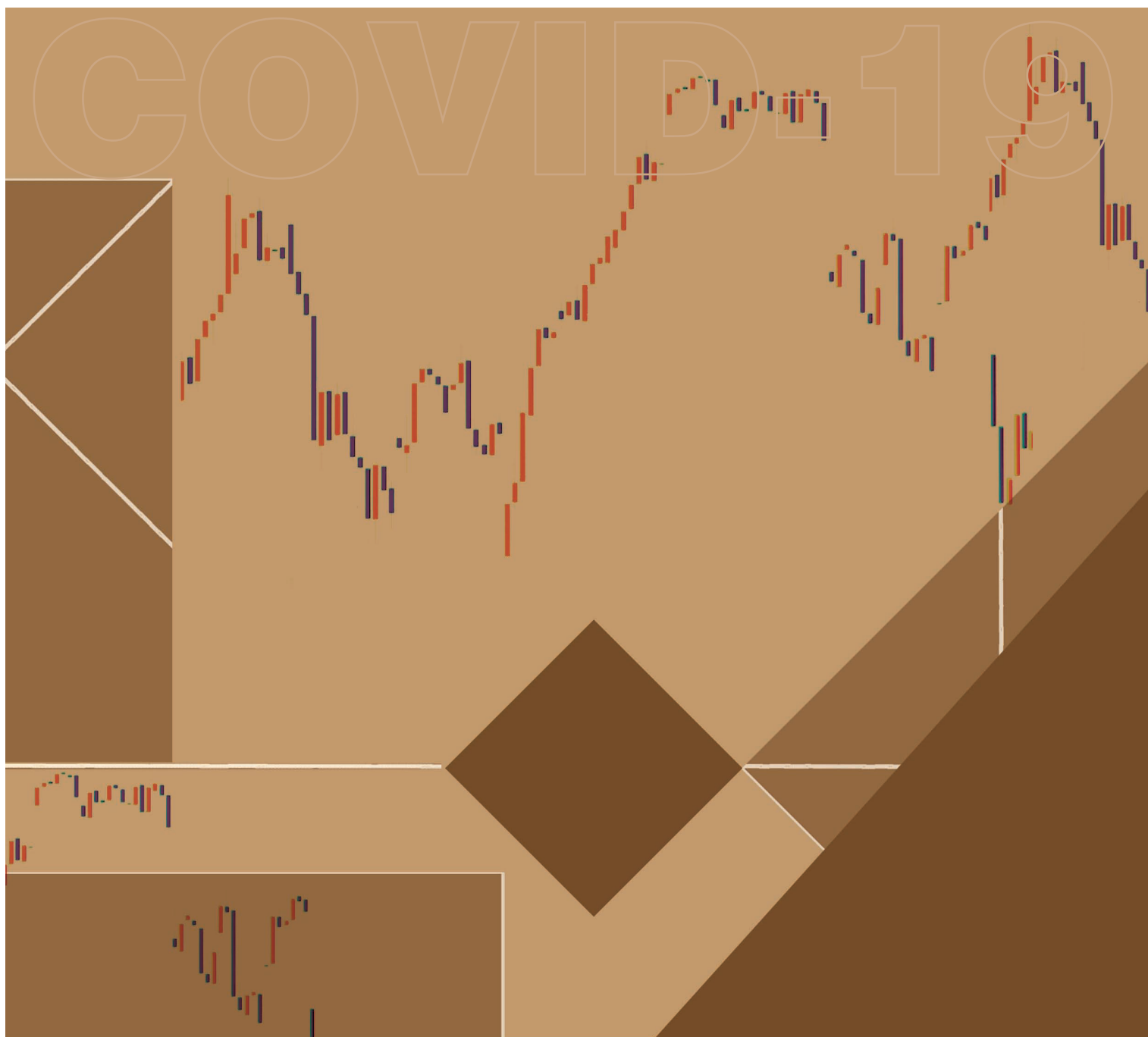
ΕΝΑ

Ινστιτούτο  
Εναλλακτικών  
Πολιτικών

Προδημοσίευση από το  
Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας & Πολιτικής #2  
Μάρτιος 2020

# ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ & ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ COVID-19

Αιτίες - Αβεβαιότητες - Πολιτικές Αντιμετώπισης





ΕΝΑ

Ινστιτούτο  
Εναλλακτικών  
Πολιτικών

# Οικονομικές Προσεγγίσεις & Εκφάνσεις της Κρίσης του Covid-19

Αιτίες - Αβεβαιότητες - Πολιτικές Αντιμετώπισης

Εισαγωγή .....	5
Αιτίες, χαρακτηριστικά, επιπτώσεις και ερμηνείες της κρίσης .....	6
1. «Η κρίση έχει προσωρινό χαρακτήρα – πρέπει να αποφευχθεί η μετεξέλιξη της κρίσης ρευστότητας σε κρίση αφερεγγυότητας/χρέους» .....	6
Περιορισμός επιπτώσεων κατά τη φάση διάδοσης της κρίσης στο σύνολο της οικονομίας .....	7
Η φάση της οικονομικής ανάκαμψης .....	8
Αβεβαιότητες, κίνδυνοι και εναλλακτικές στρατηγικές αντιμετώπισης της κρίσης .....	9
2. «Η κρίση του Covid-19 πυροδοτεί μια δομική κρίση της οικονομικής και χρηματιστικής παγκοσμιοποίησης» .....	11
Ο ρόλος των χρηματιστικών αγορών .....	11
Ο ρόλος της οικονομικής παγκοσμιοποίησης .....	11
Εξασθένιση μηχανισμών αντιμετώπισης της κρίσης σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. 12	
3. «Covid-19: η πρώτη από μια σειρά παγκόσμιων κρίσεων οικοσυστημικής φύσης» .....	13
Η επίδραση της κλιματικής αλλαγής και της καταστροφής των οικοσυστημάτων .....	13
Ο ρόλος της αγροτικής παραγωγής και κτηνοτροφίας .....	14
Ο ρόλος της αστικοποίησης και της έλλειψης βασικών υποδομών .....	15
Αποτυχίες της αγοράς: η περίπτωση της Ε&Α στον φαρμακευτικό τομέα .....	15
Ήταν η κρίση του Covid-19 ένα πραγματικά απρόβλεπτο γεγονός; .....	15
Αντί επιλόγου .....	16

## Σύνοψη

Το ΕΝΑ, μέσω του Δελτίου Οικονομικής Συγκυρίας & Πολιτικής, επιχειρεί μια αποτύπωση των απόψεων που έχουν διατυπωθεί στη δημόσια σφαίρα για τις αιτίες και τα χαρακτηριστικά της κρίσης του Covid-19 καθώς και για τις προτάσεις που κατατίθενται για την αντιμετώπισή της. Η επισκόπηση της διεθνούς αρθρογραφίας και βιβλιογραφίας αναδεικνύει τρεις βασικές προσεγγίσεις:

- η κρίση του Covid-19 ως μια εξωτερική διαταραχή με συγκυριακό χαρακτήρα
- η κρίση του Covid-19 ως «επιταχυντής» μιας δομικής κρίσης της παγκοσμιοποίησης
- η κρίση του Covid-19 ως μια βαθύτερη κρίση οικοσυστημικού χαρακτήρα

### 1<sup>η</sup> προσέγγιση

Η έγκαιρη, ισχυρή και συντονισμένη παρέμβαση των φορέων άσκησης της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο εκτιμάται ότι είναι σε θέση να αποτρέψει δραστικά την επιδείνωση της κρίσης. Υπό το συγκεκριμένο σενάριο, η κρίση λαμβάνει τη μορφή ενός σχήματος “V”. Η οικονομία ανακάμπτει σταθερά, μόλις ολοκληρωθεί η κρίση δημόσιας υγείας. Η ανάκαμψη της οικονομίας στηρίζεται στην επιστροφή της εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι οι αιτίες της κρίσης και ο προσωρινός χαρακτήρας της είναι κατανοητά από το σύνολο των οικονομικών παραγόντων.

### 2<sup>η</sup> προσέγγιση

Ο Covid-19 προσεγγίζεται ως παράγοντας επιτάχυνσης και εκδήλωσης δομικών αδυναμιών του κυρίαρχου παραγωγικού και οικονομικού μοντέλου καθώς και συσσωρευμένων προβλημάτων που ανάγονται στην προηγούμενη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 και στις πολιτικές διαχείρισής της. Διακρίνεται, δηλαδή, συνέχεια μεταξύ των δύο αυτών επεισοδίων. Υπό τη συγκεκριμένη προσέγγιση, η αντιμετώπιση της δομικής κρίσης επιτάσσει τη ριζική αναθεώρηση των κατευθύνσεων πολιτικής σε δημοσιονομικό, νομισματικό και αναπτυξιακό επίπεδο.

### 3<sup>η</sup> προσέγγιση

Τα αίτια εκδήλωσης νέων μεταδοτικών ασθενειών συνδέονται άμεσα με τα χαρακτηριστικά και τις επιπτώσεις του κυρίαρχου μοντέλου παραγωγής. Η κρίση του Covid-19 φανερώνει τη διαμόρφωση ενός υπόβαθρου το οποίο υποθάλλει σοβαρούς και παρατεταμένους κινδύνους για την παγκόσμια δημόσια υγεία. Η κρίση δημόσιας υγείας και η κρίση βιωσιμότητας του αναπτυξιακού μοντέλου δεν αποτελούν συνεπώς διακριτά αντικείμενα, αλλά εισέρχονται σε διαρκή και πολυδιάστατη αλληλεπίδραση. Ξεχωρίζει ειδικότερα η σύγκλιση και αλληλεπίδραση μιας σειράς παραγόντων, όπως η κλιματική αλλαγή και η καταστροφή των οικοσυστημάτων, οι υπερεντατικές παραγωγικές πρακτικές του αγροτικού τομέα, η υπέρμετρη αστικοποίηση σε συνδυασμό με την έλλειψη στοιχειωδών συλλογικών υποδομών καθώς και μια σειρά από αποτυχίες της αγοράς στις δραστηριότητες E&A της φαρμακοβιομηχανίας.

### **Προς μια συναίνεση για την ανάγκη ισχυρής και πολυδιάστατης δημόσιας παρέμβασης;**

Παρά τις διαφορές τους, οι εν λόγω προσεγγίσεις φαίνεται να συγκλίνουν ως προς την ανάγκη αποκατάστασης μιας ισχυρής δημόσιας παρέμβασης. Το κράτος καλείται να ανακτήσει έναν πολυδιάστατο ρόλο:

- Σε οικονομικό επίπεδο, για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης και την αποφυγή μιας νέας κρίσης χρέους
- Στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής για την ενίσχυση του δημόσιου αγαθού της υγείας και την αντιμετώπιση των αποτυχιών της αγοράς στον εν λόγω τομέα σε μια συγκυρία ραγδαίας και συνεχούς αύξησης των ανισοτήτων εισοδήματος και πλούτου σε παγκόσμιο επίπεδο
- Σε αναπτυξιακό επίπεδο, με στόχο την υποστήριξη της κολοσσιαίας διαδικασίας μετασχηματισμού του παραγωγικού μοντέλου σε ένα νέο βιώσιμο αναπτυξιακό μοντέλο το οποίο θα ενσωματώνει τις απολύτως επίκαιρες κατευθύνσεις των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

### **Έξι (6) άξονες για την πρόληψη και διαχείριση αντίστοιχων κρίσεων στο μέλλον**

Συνολικά, οι νέοι παγκόσμιοι κίνδυνοι που ανακύπτουν από την κλιματική αλλαγή, την περιβαλλοντική υποβάθμιση, την αύξηση του πληθυσμού και την εμφάνιση νέων μεταδοτικών και άλλων ασθενειών επιτάσσουν τη διεύρυνση των γνώσεων, του πεδίου δράσης και των εργαλείων των υπευθύνων άσκησης οικονομικής πολιτικής. Η έννοια και πρακτική της βιωσιμότητας αναδεικνύεται ως ένα νέο επείγον και επιτακτικό πρόταγμα. Στο πλαίσιο αυτό, και εστιάζοντας στην αντιμετώπιση της κρίσης του Covid-19, αναδεικνύονται νέα πεδία δράσης για την πρόληψη και αντιμετώπιση σχετικών κρίσεων στο μέλλον.

Ξεχωρίζουν ενδεικτικά οι ακόλουθοι άξονες:

1. Επανεξέταση του συνόλου των πολιτικών στο πεδίο της υγείας με στόχο τη διασφάλιση της υγείας ως θεμελιώδες παγκόσμιο κοινό αγαθό
2. Διαμόρφωση ισχυρών συστημάτων πρωτοβάθμιας υγείας που αποτελούν την πλέον αποτελεσματική μορφή ενίσχυσης της δημόσιας υγείας
3. Ενίσχυση της φαρμακευτικής έρευνας στη βάση διεθνών συνεργασιών με στόχο την αντιμετώπιση των αποτυχιών της αγοράς και τη διασφάλιση εμβολίων για την αντιμετώπιση εμφανιζόμενων και υψηλού κινδύνου μεταδιδόμενων ασθενειών

4. Ενίσχυση του κράτους πρόνοιας ως βασικό στοιχείο μιας στρατηγικής διασφάλισης της ανθεκτικότητας των σύγχρονων κοινωνικοοικονομικών συστημάτων έναντι νέων πολυδιάστατων, πολυπαραγοντικών και απρόοπτων κρίσεων
5. Ριζική αναθεώρηση της λειτουργίας και των διαδικασιών του αγροτικού τομέα με στόχο τη διασφάλιση της παγκόσμιας διατροφικής επάρκειας σε συνθήκες αυξημένης βιοασφάλειας
6. Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, προστασία των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας και διαμόρφωση ενός νέου βιώσιμου αναπτυξιακού μοντέλου το οποίο θα υπηρετεί τους παγκόσμιους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

#### **Ομάδα Οικονομικής & Κοινωνικής Ανάλυσης ΕΝΑ**

## Εισαγωγή

Το ΕΝΑ, μέσω του Δελτίου Οικονομικής Συγκυρίας & Πολιτικής, επιχειρεί μια αποτύπωση των απόψεων που έχουν διατυπωθεί στη δημόσια σφαίρα για τις αιτίες και τα χαρακτηριστικά της κρίσης του Covid-19 καθώς και για τις προτάσεις που κατατίθενται για την αντιμετώπισή της. Η κρίση του Covid-19 αποτελεί μια διττή κρίση. Η παγκόσμια κρίση δημόσιας υγείας εξελίσσεται, δηλαδή, σε οικονομική και κοινωνική κρίση. Ορισμένοι αναλυτές αναδεικνύουν, αντίστροφα, τους οικονομικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν σταδιακά ένα ευνοϊκό υπόβαθρο για την εκδήλωση υγειονομικών κρίσεων και τη ραγδαία διάδοση των οικονομικών και άλλων επιπτώσεών τους σε διεθνές επίπεδο. Οι δύο κρίσιμες και αλληλένδετες αυτές διαστάσεις -οικονομική και υγειονομική- χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης για την ελαχιστοποίηση του ανθρώπινου, κοινωνικού και οικονομικού κόστους της κρίσης:

- Η άμεση και γενναία υποστήριξη του συστήματος δημόσιας υγείας αναδεικνύεται ως η κρισιμότερη προτεραιότητα για την ελαχιστοποίηση των ανθρώπινων απωλειών που θα προκύψουν από την εξάπλωση του ιού
- Ο βαθμός στον οποίο οι ευρωπαϊκές και εθνικές αρχές θα θέσουν σε υλοποίηση μια άμεση, αποφασιστική, ολοκληρωμένη και συντονισμένη αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης δημόσιας υγείας, τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και της ζήτησης, θα καθορίσει με τη σειρά του τη διάρκεια, το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που θα ακολουθήσει.

Πολλές ευρωπαϊκές οικονομίες εισέρχονται στη νέα κρίση με αδυναμίες και χωρίς να έχουν επιλυθεί σημαντικά προβλήματα που κληροδότησε η χρηματοπιστωτική και δημοσιονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει πρόσφατο ιστορικό προηγούμενο κρίσης τόσο σημαντικής εμβέλειας σε υγειονομικό και οικονομικό επίπεδο. Ως αποτέλεσμα, η ανάλυση των δεδομένων, η ερμηνεία των προβλημάτων και οι απαντήσεις σε επίπεδο άσκησης πολιτικής χαρακτηρίζονται αναπόφευκτα από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας. Όπως διαπιστώνεται, οι διαφορετικές προσεγγίσεις σχετικά με τις αιτίες, τα χαρακτηριστικά και τους μηχανισμούς διάδοσης της κρίσης καταλήγουν σε διαφορετικές πολιτικές για την αντιμετώπισή της. Η εξέταση των επιμέρους διαστάσεών της αποτελεί, συνεπώς, αναγκαία άσκηση για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και καταλληλότητας των μέτρων και πολιτικών που θα ληφθούν για τη διαχείριση μιας νέας παγκόσμιας κρίσης με αβέβαιη εξέλιξη, διάρκεια και ασυνήθιστα χαρακτηριστικά.

Συνολικά, η αξιολόγηση των πολιτικών που θα τεθούν σε εφαρμογή δεν πρέπει να λαμβάνει υπόψη μόνο τις βραχυπρόθεσμες και αυστηρά οικονομικές πτυχές του ζητήματος. Η διεθνής βιβλιογραφία φαίνεται να συγκλίνει στην εκτίμηση ότι η κρίση του Covid-19 φανερώνει δομικές αδυναμίες και προβλήματα που ανακύπτουν από ένα μη βιώσιμο και ασταθές μοντέλο ανάπτυξης με κύρια χαρακτηριστικά: α) την καταστροφή και αποσταθεροποίηση των οικοσυστημάτων και β) τη μεγέθυνση του κοινωνικοοικονομικού αντίκτυπου οικονομικών διαταραχών εξαιτίας χαρακτηριστικών της οικονομικής και χρηματιστικής παγκοσμιοποίησης. Η ανάλυση σε βάθος των συνθηκών εκδήλωσης και διάχυσης της κρίσης συνιστά, επομένως, μια εξίσου σημαντική άσκηση για την έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση πολυδιάστατων και πολυπαραγοντικών κρίσεων που θα εκδηλωθούν στο μέλλον (δημόσια υγεία, κλιματικές απειλές, διατροφικές κρίσεις, κυβερνοκρίσεις, κ.λπ.).

## Αιτίες, χαρακτηριστικά, επιπτώσεις και ερμηνείες της κρίσης

Η επισκόπηση της διεθνούς αρθρογραφίας και βιβλιογραφίας για την κρίση του Covid-19 αναδεικνύει τρεις βασικές προσεγγίσεις:

- η κρίση του Covid-19 ως μια εξωτερική διαταραχή με συγκυριακό χαρακτήρα
- η κρίση του Covid-19 ως «επιταχυντής» μιας δομικής κρίσης της παγκοσμιοποίησης
- η κρίση του Covid-19 ως μια βαθύτερη κρίση οικοσυστημικού χαρακτήρα

1. «Η κρίση έχει προσωρινό χαρακτήρα – πρέπει να αποφευχθεί η μετεξέλιξη της κρίσης ρευστότητας σε κρίση αφερεγγυότητας/χρέους»

Η πρώτη κατηγορία αναλύσεων επικεντρώνεται στον τρόπο αποφυγής της μετεξέλιξης της κρίσης ρευστότητας σε κρίση αφερεγγυότητας. Υπό τη συγκεκριμένη προσέγγιση, η κρίση αξιολογείται ως μια συγκυριακή εξωτερική διαταραχή (κρίση δημόσιας υγείας), η διάρκεια της οποίας θα εξαρτηθεί από 4 βασικούς παράγοντες:

- τον βαθμό στον οποίο η μεταδοτικότητα του ιού επηρεάζεται από την εποχικότητα
- την αποτελεσματικότητα και επάρκεια των συστημάτων υγείας
- την αποτελεσματικότητα και τήρηση των μέτρων συγκράτησης της εξάπλωσης του ιού
- τον χρόνο που θα απαιτηθεί για την εισαγωγή εμβολίου

Από οικονομική άποψη, κεντρικό επίδικο είναι η κρίση ρευστότητας που θα πλήξει την οικονομία (επιχειρήσεις και νοικοκυριά) να μην εξελιχθεί σε κρίση αφερεγγυότητας (solvency), προκαλώντας πτωχεύσεις επιχειρήσεων, αύξηση της ανεργίας, απώλεια κεφαλαίου και μόνιμες επιπτώσεις στους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης<sup>1</sup>. Το ενδεχόμενο αυτό συγκεντρώνει *ceteris paribus* αρκετές πιθανότητες εξαιτίας της ύπαρξης ήδη υψηλών επιπέδων χρέους σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά που συσσωρεύθηκαν ως αποτέλεσμα των παρατεταμένων και άνισων επιπτώσεων της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής του 2007. Σημειώνεται, επιπλέον, ότι η παγκόσμια οικονομία είχε σημειώσει σημάδια επιβράδυνσης ήδη από το Δ' Τρίμηνο του 2019<sup>2</sup>. Στο πλαίσιο αυτό, το ενδεχόμενο εκδήλωσης δημοσιονομικής κρίσης σε χώρες με υψηλό δημόσιο χρέος είναι επίσης υπαρκτό ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μιας σειράς παραγόντων: α) της αύξησης δημόσιων δαπανών για την αντιμετώπιση της κρίσης δημόσιας υγείας και την υποστήριξη επιχειρήσεων και νοικοκυριών, β) των επιπτώσεων της κρίσης στον μεσοπρόθεσμο ρυθμό μεγέθυνσης, γ) της απόσυρσης της εμπιστοσύνης των αγορών δ) της αποσταθεροποίησης του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Η απάντηση που προτάσσεται για την αντιμετώπιση αυτού του ενδεχομένου διακρίνεται σε δύο βασικές φάσεις<sup>3</sup>.

### Περιορισμός επιπτώσεων κατά τη φάση διάδοσης της κρίσης στο σύνολο της οικονομίας

Η πρώτη φάση αφορά τη συγκράτηση των συνεπειών που ανακύπτουν από τη γενίκευση της κρίσης στην οικονομία σε συνέχεια των επιπτώσεων που προέκυψαν σε προγενέστερα στάδια (αρνητικές επιπτώσεις στις αλυσίδες αξίας με αφετηρία την Κίνα, κλαδικές επιπτώσεις σε τομείς όπως του τουρισμού, των διεθνών μεταφορών, κ.λπ). Η προτεινόμενη παρέμβαση διακρίνεται σε δύο πεδία:

<sup>1</sup> 'Could the coronavirus crisis trigger a euro-zone crisis?', Natixis, Flash Economics 289, 9.3.2020. 'Temporary loss of growth due to coronavirus crisis: The problem is to prevent a liquidity crisis from becoming a solvency crisis', Natixis, Flash Economics 291, 9.3.2020. 'What will be the lasting effects of the coronavirus on the economy and financial markets?', Natixis, Flash Economics 293, 9.3.2020.

<sup>2</sup> Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ, το παγκόσμιο ΑΕΠ επιβραδύνθηκε περαιτέρω στο Δ' Τρίμηνο του 2019 υποχωρώντας περίπου στο 2,5 %. 'Coronavirus: The world economy at risk', OECD Interim Economic Assessment, 2.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Coronavirus%3A+The+world+economy+at+risk>

<sup>3</sup> Οι ενότητες που ακολουθούν στηρίζονται στο ακόλουθο άρθρο: Bénassy-Quéré, A., Marimon, R., Pisani-Ferry, J., Reichlin, L., Schoenmaker, D., Weder di Mauro, B., 'COVID-19: Europe needs a catastrophe relief plan', VOX, 11.3.2020. Διαθέσιμο στο: [https://voxeu.org/article/covid-19-europe-needs-catastrophe-relief-plan#.XmkdKlE\\_PbY.twitter](https://voxeu.org/article/covid-19-europe-needs-catastrophe-relief-plan#.XmkdKlE_PbY.twitter)



- Το πρώτο πεδίο αφορά την υποστήριξη του συστήματος υγείας (εξοπλισμός, προσλήψεις, υπερωρίες, κ.λπ.) και των μέτρων περιορισμού της εξάπλωσης του ιού στον πληθυσμό (ασφάλεια, έλεγχος lock-down). Το πεδίο αυτό είναι ιδιαίτερος κρίσιμο, πέραν της καθοριστικής σημασίας του για την ελαχιστοποίηση των ανθρώπινων απωλειών, για τον περιορισμό των οικονομικών επιπτώσεων που ανακύπτουν από τη διάρκεια και την έκταση της κρίσης δημόσιας υγείας.
- Το δεύτερο πεδίο αφορά τη στήριξη των επιχειρήσεων και εργαζομένων που θα αντιμετωπίσουν μια σημαντική έως και ολική απώλεια εσόδων. Ενδεικτικά, προτείνεται η παροχή επιχορηγήσεων ή δανείων με ευνοϊκούς όρους (μηδενικά επιτόκια) για τις πληγείσες επιχειρήσεις και η κάλυψη του συνόλου των υποχρεώσεών τους (ενοίκια, λογαριασμοί κοινής ωφέλειας, εξυπηρέτηση χρέους, κ.ά.). Αντίστοιχα, προτείνεται να χορηγηθεί ισχυρή στήριξη στους εργαζομένους (καθεστώς προσωρινής μερικής ανεργίας), τους ελεύθερους επαγγελματίες και στα νοικοκυριά (αναστολή φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεων, ανάληψη κόστους λογαριασμών κοινής ωφέλειας από το κράτος, επιδοματική στήριξη, κ.λπ.). Το κράτος καλείται δηλαδή να αναλάβει ρόλο πληρωτή τελευταίας καταφυγής για την ελαχιστοποίηση των απολύσεων εργαζομένων και των πτωχεύσεων επιχειρήσεων<sup>4</sup>. Η Ε.Κ.Τ οφείλει στο πλαίσιο αυτό να καλύψει τις ανάγκες σε ρευστότητα των πληγείσων επιχειρήσεων αξιοποιώντας εργαλεία, όπως οι «Στοχευμένες πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (TLTRO)» και οι οποίες παρέχουν κίνητρα στις τράπεζες να αυξήσουν τις χορηγήσεις δανείων προς τις επιχειρήσεις.

### Η φάση της οικονομικής ανάκαμψης

Στη φάση της οικονομικής ανάκαμψης το βάρος των παρεμβάσεων μεταφέρεται σε δράσεις για την υποστήριξη της οικονομικής δραστηριότητας στο σύνολο των κλάδων, με στόχο την αποφυγή επιδράσεων οικονομικής υστέρησης (hysteresis effect). Το βάρος των παρεμβάσεων μεταφέρεται από δράσεις στήριξης συγκεκριμένων κλάδων της οικονομίας και της προσφοράς σε δράσεις υποστήριξης της συναθροιστικής ζήτησης.

<sup>4</sup> 'Keeping business alive: the government will pay', Emmanuel Saez, Gabriel Zucman, Social Europe, 18.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.socialeurope.eu/keeping-business-alive-the-government-will-pay>

Στο πλαίσιο αυτό, η υποστήριξη της ζήτησης (π.χ. μέσω απευθείας μεταβιβάσεων στα νοικοκυριά) έχει ως στόχο να τροφοδοτήσει μια ισχυρή ανάκαμψη με την εξάλειψη παραγόντων που θα παρέτειναν αρνητικές επιδράσεις της προηγούμενης φάσης. Συνολικά, η ανάγκη ισχυρών παρεμβάσεων στο στάδιο της ανάκαμψης συνάδει με τις εκτιμήσεις των ευρωπαϊών εμπειρογνώμων σχετικά με το μέγεθος της ύφεσης (82% διαβλέπουν μια ύφεση μεγάλης κλίμακας) και με την εκτίμηση ότι οι επιπτώσεις της κρίσης στη ζήτηση θα είναι υψηλότερες σε σύγκριση με τις επιπτώσεις από την πλευρά της προσφοράς (σχεδόν 1/2 εμπειρογνώμονες συμφωνούν με την εν λόγω εκτίμηση)<sup>5</sup>.

Ανακεφαλαιώνοντας, η έγκαιρη, ισχυρή και συντονισμένη παρέμβαση των φορέων άσκησης της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο εκτιμάται ότι είναι σε θέση να αποτρέψει δραστικά την επιδείνωση της κρίσης. Υπό το συγκεκριμένο σενάριο, η κρίση λαμβάνει τη μορφή ενός σχήματος “V”. Η οικονομία ανακάμπτει σταθερά, μόλις ολοκληρωθεί η κρίση δημόσιας υγείας. Η ανάκαμψη της οικονομίας στηρίζεται στην επιστροφή της εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι οι αιτίες της κρίσης και ο προσωρινός χαρακτήρας της είναι κατανοητά από το σύνολο των οικονομικών παραγόντων<sup>6</sup>.

### Αβεβαιότητες, κίνδυνοι και εναλλακτικές στρατηγικές αντιμετώπισης της κρίσης

Η ρεαλιστικότητα του εν λόγω σεναρίου θα δοκιμαστεί από μια σειρά από αβεβαιότητες όπως:

- Η έκταση των πτωχεύσεων και η συνακόλουθη επίπτωση στους ισολογισμούς των τραπεζών, ο χρόνος αποκατάστασης της ρευστότητας των επιχειρήσεων και της δημοσιονομικής προσαρμογής (σε συνέχεια των πολιτικών υποστήριξης της οικονομικής δραστηριότητας που θα έχουν τεθεί σε εφαρμογή) καθώς και ενδεχόμενες προσωρινές ή και μόνιμες αλλαγές σε ό,τι αφορά επιλογές μετακίνησης των καταναλωτών (με αρνητικές επιπτώσεις σε τομείς όπως για παράδειγμα η τουριστική βιομηχανία)<sup>7</sup>
- Η διάρκεια της κρίσης, δεδομένου ότι οι αναγκαίες παρεμβάσεις για την υποστήριξη της οικονομίας φαίνεται να είναι διαχειρίσιμες για μια περίοδο που εκτείνεται από 3 έως και 6 μήνες<sup>8</sup>. Η παράταση της κρίσης δημόσιας υγείας

<sup>5</sup> European IGM Economic Experts Panel, 12.3.2020. Διαθέσιμο στο: <http://www.igmchicago.org/european-economic-experts-panel>

<sup>6</sup> Wren-Lewis, S., 'The economic effects of a pandemic', Social Europe, 10.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.socialeurope.eu/the-economic-effects-of-a-pandemic>

<sup>7</sup> Passet, O., Balboni, A. (2020) 'Coronavirus : la contagion de secteurs en secteurs jusqu'aux entreprises', Xerfi, 12.3.2020. Διαθέσιμο στο: [https://www.xerfi.com/flash/Note\\_COVID19\\_VF.pdf](https://www.xerfi.com/flash/Note_COVID19_VF.pdf)

<sup>8</sup> Το κόστος για ένα τρίμηνο του προγράμματος τελευταίας καταφυγής που αναφέρθηκε προηγουμένως υπολογίζεται στις Η.Π.Α σε 3.75% του ΑΕΠ.

πέραν αυτού του διαστήματος θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών με βάση το δείκτη χρέος/ΑΕΠ, εξαιτίας της ραγδαίας αύξησης των δημόσιων δαπανών, αλλά και της μείωσης του ΑΕΠ που ανακύπτει (παρά τις δημοσιονομικές παρεμβάσεις) από τη διατήρηση των πολιτικών για τη συγκράτηση του ιού.

Το σενάριο εκδήλωσης μιας κρίσης χρέους σε μια ή περισσότερες χώρες της Ε.Ε δεν μπορεί συνεπώς να αποκλειστεί. Οι ευρωπαϊκές αρχές απέκτησαν, σε συνέχεια της κρίσης του ευρώ, εργαλεία αντιμετώπισης τέτοιων ενδεχομένων μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Στήριξης και της Ε.Κ.Τ (Outright Monetary Transactions). Ωστόσο, ενεργοποίηση αυτών των εργαλείων συνεπάγεται - βάσει κανόνων - την αποδοχή προγράμματος οικονομικής προσαρμογής εκ μέρους του κράτους-μέλους<sup>9</sup>. Η πρόσφατη παρέμβαση της Ε.Κ.Τ ύψους 750 δισ. ευρώ για την επαναγορά ομολόγων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (Pandemic Emergency Purchase Programme) φαίνεται ωστόσο να απομακρύνει προς το παρόν το εν λόγω ενδεχόμενο<sup>10</sup>.

Οι προαναφερθείσες αβεβαιότητες καθιστούν επιτακτική τη διαμόρφωση εναλλακτικών στρατηγικών. Στο πλαίσιο αυτό, θα τεθούν αναπόφευκτα σημαντικά πολιτικά διλήμματα για τις χώρες που έχουν συσσωρεύσει υψηλά χρέη εξαιτίας της προηγούμενης κρίσης (Ελλάδα, Ιταλία, κ.ά). Ακόμα και αν αποφευχθεί το ενδεχόμενο μιας νέας δημοσιονομικής κρίσης, εγείρονται ανησυχίες για το κατά πόσο οι οικονομίες του Νότου θα είναι σε θέση ταυτόχρονα: α) να εξυπηρετήσουν το χρέος τους (μέσω της επίτευξης υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων στην περίπτωση της Ελλάδας) και β) να συμβάλουν στην κάλυψη των αυξημένων αναπτυξιακών και κοινωνικών αναγκών τους, όπως αυτές θα προκύψουν μετά την ολοκλήρωση της υγειονομικής κρίσης. Το δίλημμα που θα τεθεί έγκειται συνεπώς στο αν θα αποφασιστεί: α) μια πραγματικά ρεαλιστική ρύθμιση του χρέους στο πλαίσιο μιας συνολικότερης συντονισμένης ευρωπαϊκής πολιτικής προοδευτικής εξόδου από την κρίση για τη μετάβαση σε ένα μοντέλο δίκαιης και βιώσιμης ανάπτυξης ή β) αν οι οικονομίες της Ε.Ε θα αφεθούν μόνες με κίνδυνο την εμφάνιση νέων κύκλων δημοσιονομικής και διαρθρωτικής προσαρμογής με βάση την εμπειρία της κρίσης του 2010.

<sup>9</sup> 'Approve the ESM Treaty for a European credit line', Lorenzo Codogno, Giampaolo Galli, 12.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.giampaologalli.it/2020/03/approve-the-esm-treaty-for-a-european-credit-line-di-lorenzo-codogno-e-giampaolo-galli-il-sole-24ore-12-marzo-2020/>

<sup>10</sup> ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP), ECB, Press Release, 18.3.2020. Διαθέσιμο στο: [https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318\\_1~3949d6f266.en.html](https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html)

## 2. «Η κρίση του Covid-19 πυροδοτεί μια δομική κρίση της οικονομικής και χρηματιστικής παγκοσμιοποίησης»

### Ο ρόλος των χρηματιστικών αγορών

Ορισμένοι αναλυτές -σε αντίθεση με την προηγούμενη προσέγγιση που αξιολογεί την κρίση του Covid-19 ως μια εξωτερική διαταραχή συγκυριακού χαρακτήρα- επικεντρώνονται στην αλληλεπίδρασή της με προϋπάρχουσες δομικές ανισοροπίες της παγκόσμιας οικονομίας<sup>11</sup>. Υπό τη συγκεκριμένη προσέγγιση η εξωγενής διαταραχή του Covid-19 εκτιμάται ότι θα πυροδοτήσει μια δομική κρίση εξαιτίας της υπερσυσώρευσης κεφαλαίων στις χρηματιστικές αγορές. Η παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζεται συνολικότερα από εγγενή αστάθεια λόγω της κερδοσκοπικής λειτουργίας των χρηματιστικών αγορών. Για παράδειγμα, η αύξηση της χρηματιστηριακής αξίας των εισηγμένων επιχειρήσεων (S&P 500) από την κρίση του 2007 μέχρι και το 2019 αυξήθηκε με τριπλάσιο ρυθμό σε σύγκριση με την αύξηση του ΑΕΠ των Η.Π.Α<sup>12</sup>. Η εξέλιξη αυτή υποδεικνύει ότι η κρίση του 2007 δεν κατέστησε εφικτό τον περιορισμό του κερδοσκοπικού χαρακτήρα των αγορών με αποτέλεσμα η λειτουργία τους να συνεχίζει να είναι αποκομμένη από τα δεδομένα της πραγματικής οικονομίας. Ο συστημικός κίνδυνος εκδηλώνεται υπό τη μορφή βίαιων διορθώσεων στα χρηματιστήρια με άμεσες υφεσιακές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση. Συνεπώς, η έκταση της υποχώρησης των διεθνών χρηματιστηρίων κατά τη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων λόγω της κρίσης του Covid-19<sup>13</sup> εγείρει ιδιαίτερες ανησυχίες.

### Ο ρόλος της οικονομικής παγκοσμιοποίησης

Ο αντίκτυπος των οικονομικών διαταραχών μεγεθύνεται παράλληλα μέσω διαύλων και αδυναμιών που συνιστούν δομικά χαρακτηριστικά της χρηματιστικής και οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Οι εν λόγω παράγοντες μειώνουν τον βαθμό ανθεκτικότητας των κοινωνικοοικονομικών συστημάτων καθιστώντας τα ευάλωτα σε 3 επίπεδα:

<sup>11</sup> Βλ. ενδεικτικά: Boccara, F., Tournebise, A. (2020) 'Le coronavirus précipite la crise, il ne la cause pas!', Economistes atterrés, Note, Mars 2020. Διαθέσιμο στο: <http://atterres.org/article/le-coronavirus-pr%C3%A9cipite-la-crise-il-ne-la-cause-pas>

<sup>12</sup> Boccara, F., Tournebise, A., ό.π.

<sup>13</sup> 'Dow loses nearly all its gains under Trump as investors retreat, fearing severe economic damage from coronavirus pandemic', USA Today, 18.3.2020. διαθέσιμο στο: <https://eu.usatoday.com/story/money/2020/03/18/coronavirus-dow-set-open-lower-after-futures-plunge-and-halted/2862869001/>

- Σε οικονομικό επίπεδο, εξαιτίας της έμφασης που έχει αποδοθεί στη διεθνοποίηση και στην εξωστρεφή οικονομική μεγέθυνση (export-led growth) οι οποίες αυξάνουν δυσανάλογα το βαθμό έκθεσης των οικονομιών στις μεταβολές της διεθνούς συγκυρίας και σε εξωγενείς οικονομικές διαταραχές. Η διάσταση αυτή είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για οικονομίες με αυξημένη εξάρτηση σε τομείς όπως ο τουρισμός<sup>14</sup>.
- Σε παραγωγικό επίπεδο, δεδομένου ότι οι παραγωγικές διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο είναι ολοένα και πιο εξαρτημένες από σύνθετες εφοδιαστικές αλυσίδες που αναπτύχθηκαν με στόχο την ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής, καθιστώντας τις οικονομίες ολοένα και πιο ευάλωτες σε διαταραχές από την πλευρά της προσφοράς
- Τέλος, σε κοινωνικό επίπεδο, εξαιτίας της εξασθένησης της ικανότητας του κράτους και των πολιτών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις επιπτώσεις πολυδιάστατων και πολυπαραγοντικών κρίσεων (οικονομική, υγειονομική, κλιματική), ως αποτέλεσμα των ισχυρών πιέσεων του διεθνούς ανταγωνισμού και της συνακόλουθης επικράτησης πολιτικών κοινωνικού και εργασιακού ντάμπινγκ.

### Εξασθένηση μηχανισμών αντιμετώπισης της κρίσης σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο

Ο συνδυασμός των ανωτέρω πτυχών της παγκοσμιοποίησης (οικονομική, παραγωγική και χρηματιστική) αποτελεί πηγή αστάθειας και κρίσεων, αλλά και παράγοντα εξασθένησης της δομικής ικανότητας των κοινωνιών και οικονομιών να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις τους. Η κρίση του 2007 ειδικότερα έχει περιορίσει τα περιθώρια παρέμβασης των κυβερνήσεων (πολύ χαμηλό ήδη ύψος επιτοκίων, υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέος), ενώ τόσο ο ιδιωτικός τομέας όσο και τα νοικοκυριά εξακολουθούν να υφίστανται τις επιπτώσεις της (υψηλά επίπεδα χρέους επιχειρήσεων, μη εξυπηρετούμενα δάνεια, ανεργία, αποστροφή στο ρίσκο και αναιμική οικονομική μεγέθυνση). Οι ανωτέρω παράγοντες αναγνωρίζονται σε ένα βαθμό και από τις αναλύσεις που εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία.

<sup>14</sup> Ο τουρισμός αναμένεται να δεχθεί δυσανάλογο πλήγμα ακόμα και αν λήξει τυπικά η υγειονομική κρίση. Πρώτον, λόγω του κλίματος επιφυλακτικότητας που αναμένεται να επικρατήσει από την πλευρά της ζήτησης (διστακτικότητα μετακίνησης στο εξωτερικό). Δεύτερον, εξαιτίας της αναμενόμενης ισχυρής επίπτωσης της κρίσης στο ΑΕΠ των χωρών προέλευσης τουριστών.

Ανακεφαλαιώνοντας, ο Covid-19 προσεγγίζεται ως παράγοντας επιτάχυνσης και εκδήλωσης δομικών αδυναμιών του κυρίαρχου παραγωγικού και οικονομικού μοντέλου καθώς και συσσωρευμένων προβλημάτων που ανάγονται στην προηγούμενη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 και στις πολιτικές διαχείρισής της. Διακρίνεται, δηλαδή, συνέχεια μεταξύ των δύο αυτών επεισοδίων. Υπό τη συγκεκριμένη προσέγγιση, η αντιμετώπιση της δομικής κρίσης επιτάσσει τη ριζική αναθεώρηση των κατευθύνσεων πολιτικής σε δημοσιονομικό, νομισματικό και αναπτυξιακό επίπεδο και την ίδρυση νέων θεσμών και φορέων σε διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο για τη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης, την ανασυγκρότηση του κοινωνικού κράτους και την υποστήριξη των πολιτικών μετριασμού και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.

### 3. «Covid-19: η πρώτη από μια σειρά παγκόσμιων κρίσεων οικοσυστημικής φύσης»

Μια τρίτη ομάδα αναλυτών εντοπίζει τα αίτια εκδήλωσης νέων μεταδοτικών ασθενειών στα χαρακτηριστικά και τις επιπτώσεις του κυρίαρχου μοντέλου παραγωγής. Συνοπτικά, η κρίση του Covid-19 φανερώνει τη διαμόρφωση ενός υπόβαθρου το οποίο υποθάλπει σοβαρούς και παρατεταμένους κινδύνους για την παγκόσμια δημόσια υγεία. Η κρίση δημόσιας υγείας και η κρίση βιωσιμότητας του αναπτυξιακού μοντέλου δεν αποτελούν συνεπώς διακριτά αντικείμενα, αλλά εισέρχονται σε διαρκή και πολυδιάστατη αλληλεπίδραση. Ξεχωρίζει ειδικότερα η σύγκλιση και αλληλεπίδραση μιας σειράς παραγόντων, όπως η κλιματική αλλαγή και η καταστροφή των οικοσυστημάτων, οι υπερεντατικές παραγωγικές πρακτικές του αγροτικού τομέα, η υπέρμετρη αστικοποίηση σε συνδυασμό με την έλλειψη στοιχειωδών συλλογικών υποδομών καθώς και μια σειρά από αποτυχίες της αγοράς στις δραστηριότητες E&A της φαρμακοβιομηχανίας.

#### Η επίδραση της κλιματικής αλλαγής και της καταστροφής των οικοσυστημάτων

Η κλιματική αλλαγή διευρύνει τον βιότοπο ορισμένων ειδών (π.χ έντομα) τα οποία είναι φορείς μιας σειράς μεταδοτικών ασθενειών<sup>15</sup>. Η κλιματική αλλαγή μέσω της μετανάστευσης ζωικών ειδών αποτελεί, δηλαδή, δυνητικό φορέα εξάπλωσης διαδεδομένων ασθενειών σε νέες γεωγραφικές περιοχές. Πέραν της διάδοσης γνωστών ασθενειών, αναπτύσσονται απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η κλιματική αλλαγή, σε συνδυασμό με άλλες περιβαλλοντικές καταστροφές (π.χ. αποδάσωση),

<sup>15</sup> 'How does climate change affect disease?', Rob Jordan, Stanford Woods Institute for the Environment, 15.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://earth.stanford.edu/news/how-does-climate-change-affect-disease#gs.07clsv> .

ενέχει τον κίνδυνο εμφάνισης νέων ασθενειών, όπως ο ιός Covid-19<sup>16</sup>. Οι περισσότερες νέες ασθένειες προέρχονται από την «άγρια πανίδα» (wildlife) πριν την εξάπλωσή τους προς το ανθρώπινο είδος. Ο ιός Covid-19 για παράδειγμα πιθανολογείται ότι έχει τις ρίζες του στις νυχτερίδες. Για ορισμένους αναλυτές η κρίση του Covid-19, όπως προηγούμενα αντίστοιχα επεισόδια, αποκαλύπτει μια ακόμα πτυχή της οικολογικής κρίσης. Η καταστροφή των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας σε συνδυασμό με την υπερεμπορευματοποίηση και εκμετάλλευση της φύσης και των ζώων<sup>17</sup> προκάλεσαν μια παθολογία στο μεθόριο μεταξύ ανθρώπων και ζώων<sup>18</sup>. Οι αναδυόμενες ασθένειες είναι δηλαδή ασθένειες του Ανθρωπόκαινου και συνδέονται με το αποτύπωμα της ανθρώπινης δραστηριότητας στον πλανήτη, στο κλίμα, στο περιβάλλον και στις αναδυόμενες μεταδιδόμενες ασθένειες<sup>19</sup>. Οι τρεις αυτές διαστάσεις παρουσιάζουν άμεση συσχέτιση. Συνολικά, περίπου το 60% των αναδυόμενων μεταδοτικών νόσων είναι ζωνοόσοι, δηλαδή φυσιολογικά μεταδιδόμενες νόσοι και λοιμώξεις, οι οποίες εμφανίζονται συχνά σε πληθυσμούς ζώων και προσβάλλουν ευκαιριακά τους ανθρώπους<sup>20</sup>. Ένας παράγοντας ανάπτυξης αυτών των ασθενειών προέρχεται από τις παραγωγικές μεθόδους στον αγροτικό τομέα και την κτηνοτροφία.

### Ο ρόλος της αγροτικής παραγωγής και κτηνοτροφίας

Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες που εισέρχονται στο διεθνές εμπόριο αγροτικών προϊόντων υποεπενδύουν σε ζητήματα που άπτονται της βιοασφάλειας εξαιτίας των ανταγωνιστικών πιέσεων που υφίστανται (π.χ. υποδομές για την υγεία και προστασία των ζώων)<sup>21</sup>. Συνολικά, η υγεία των ζώων και των ανθρώπων είναι άμεσα συνδεδεμένες. Τα διατροφικά συστήματα αποτελούν ως εκ τούτου μεταδότες νέων ασθενειών<sup>22</sup>. Το ετήσιο κόστος των ασθενειών που πηγάζουν από τα διατροφικά συστήματα υπολογίζεται σε 110 δισ. δολάρια στις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος (απώλεια παραγωγικότητας, δαπάνες υγείας).

<sup>16</sup> 'What Could Warming Mean for Pathogens like Coronavirus?', Chelsea Harvey, Scientific American, 9.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.scientificamerican.com/article/what-could-warming-mean-for-pathogens-like-coronavirus/>

<sup>17</sup> 'Preventing the next virus outbreak', Michal Rotem, Social Europe, 16.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.socialeurope.eu/preventing-the-next-virus-outbreak>

<sup>18</sup> 'Le virus de l'autoritarisme et de l'inégalité', Eloi Laurent, Alternatives Economiques, Chronique, 10.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.alternatives-economiques.fr/eloi-laurent/virus-de-lautoritarisme-de-linegalite/00092154>

<sup>19</sup> 'Covid-19, chronique d'une émergence annoncée', Philippe Sansonetti, La vie des idées, Dossier, 19.3.2020. Διαθέσιμο στο: [https://laviedesidees.fr/Covid-19-chronique-d-une-emergence-annoncee.html?fbclid=IwAR1pAYwMslC4kg5jQGj2xwPHpWRliRNPC7sWMF9BBtLTt5obM5tv\\_CNrNY](https://laviedesidees.fr/Covid-19-chronique-d-une-emergence-annoncee.html?fbclid=IwAR1pAYwMslC4kg5jQGj2xwPHpWRliRNPC7sWMF9BBtLTt5obM5tv_CNrNY)

<sup>20</sup> 'Economic impact of epidemics and pandemics', Briefing note, European Parliamentary Research Service, February 2020. Διαθέσιμο στο: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS\\_BRI\(2020\)646195](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2020)646195)

<sup>21</sup> European Parliamentary Research Service, ό.π.

<sup>22</sup> 'It's time we invest in healthy food systems for a safer world', Martien van Nieuwkoop, World Bank Blogs, 9.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://blogs.worldbank.org/voices/its-time-we-invest-healthy-food-systems-safer-world>

## Ο ρόλος της αστικοποίησης και της έλλειψης βασικών υποδομών

Ο τρίτος παράγοντας έγκειται στις επιπτώσεις της αστικοποίησης, ένα φαινόμενο που συνδέεται άμεσα με την κλιματική αλλαγή. Η αστικοποίηση αυξάνει την πυκνότητα του πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές με αποτέλεσμα την αύξηση της μεταδοτικότητας μολυσματικών ασθενειών<sup>23</sup>. Ειδικότερα στις αναπτυσσόμενες χώρες αυξάνεται ο αριθμός ανθρώπων που ζουν σε υποβαθμισμένες συνθήκες υγιεινής και χωρίς επαρκή πρόσβαση σε παροχή νερού.

## Αποτυχίες της αγοράς: η περίπτωση της Ε&Α στον φαρμακευτικό τομέα

Τέλος, μια επίσης κρίσιμη πτυχή του προβλήματος εντοπίζεται στην υποεπένδυση της φαρμακευτικής βιομηχανίας σε Έρευνα και Ανάπτυξη σχετικά με την ανακάλυψη αντιβιοτικών και αντιικών για την αντιμετώπιση νέων επίμονων παθήσεων<sup>24</sup>. Το υψηλό κόστος των συγκεκριμένων επενδύσεων -σε συνδυασμό με τη μεγάλη διάρκεια απόσβεσής τους- αποτρέπει τη δραστηριοποίηση των φαρμακευτικών εταιρειών. Το κριτήριο της κερδοφορίας δεν υπηρετεί συνεπώς το κοινωνικό συμφέρον, ήτοι την ελαχιστοποίηση των κινδύνων που ανακύπτουν για το σύνολο του πληθυσμού από τις εν λόγω ασθένειες<sup>25</sup>. Πρόκειται εν ολίγοις για μια αποτυχία της αγοράς με βαρυσήμαντες επιπτώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο.

## Ήταν η κρίση του Covid-19 ένα πραγματικά απρόβλεπτο γεγονός;

Οι απειλές για την παγκόσμια δημόσια υγεία που ανακύπτουν από το ανωτέρω υπόβαθρο, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, φαίνεται να ήταν εν γνώσει της παγκόσμιας ιατρικής κοινότητας, όπως διαφαίνεται στις διαπιστώσεις έκθεσης του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ). Ο ΠΟΥ στην έκθεση αυτή, η οποία δημοσιεύθηκε τον Σεπτέμβριο του 2019, υπογράμμισε emphaticά την ορατή απειλή μιας ταχέως μεταδιδόμενης και υψηλής θνησιμότητας πανδημίας αναπνευστικού παθογόνου το οποίο θα μπορούσε να προκαλέσει απώλειες της τάξης των 50 με 80 εκατομμυρίων ανθρώπων και οικονομικό κόστος της τάξης του 5% του ΑΕΠ<sup>26</sup>.

<sup>23</sup> Bloom, D., Cadarette, D., Sevilla, J.P. (2018) 'Epidemics & Economics', Finance & Development, June 2018, Vol. 55, No2. Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/06/economic-risks-and-impacts-of-epidemics/bloom.htm>

<sup>24</sup> 'Prioritizing diseases for research and development in emergency contexts', World Health Organization. Διαθέσιμο στο: <https://www.who.int/activities/prioritizing-diseases-for-research-and-development-in-emergency-contexts>

<sup>25</sup> 'Coronavirus highlights the need to strengthen health systems', David Malpass, Financial Times, 5.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://blogs.worldbank.org/voices/coronavirus-covid19-highlights-need-strengthen-health-systems>

<sup>26</sup> A world at risk - Annual Report on global preparedness for health emergencies', Global Preparedness Monitoring Board, WHO, September 2019. Διαθέσιμο στο: [https://apps.who.int/gpmb/annual\\_report.html](https://apps.who.int/gpmb/annual_report.html)



## Αντί επιλόγου

Η εξέταση της διεθνούς αρθρογραφίας και βιβλιογραφίας για την κρίση του Covid-19 αναδεικνύει μια σειρά από προσεγγίσεις που διαφοροποιούνται ως προς:

- *Τη διάρκεια της κρίσης*, δηλαδή αν η παρούσα κρίση θα έχει προσωρινό χαρακτήρα (επίλυση εντός του 2020) ή θα εξελιχθεί σε γενικευμένη δομική κρίση με επιπτώσεις που θα επηρεάσουν αισθητά την οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση σε μεσοπρόθεσμο τουλάχιστον χρονικό ορίζοντα
- *Τον χαρακτήρα της κρίσης*, δηλαδή αν πρόκειται: α) για μια έκτακτη εξωτερική διαταραχή (χωρίς διασύνδεση με το ίδιο το οικονομικό σύστημα), β) για μια κρίση που επιταχύνει δομικές αδυναμίες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (η οποία συνιστά συνέχεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007 σε ό,τι αφορά τους μηχανισμούς διάχυσης και μεγέθυνσης της κρίσης) ή γ) για μια οικοσυστημική κρίση, η οποία πηγάζει από την πίεση που το οικονομικό σύστημα ασκεί στο οικοσύστημα σε συνδυασμό με την υποεπένδυση σε παγκόσμια δημόσια αγαθά (Ε&Α για νέες θεραπείες, σύστημα υγείας, βασικά αγαθά και συλλογικές υποδομές).

Οι τρεις προσεγγίσεις που εξετάστηκαν -παρά τις διαφορές τους- δεν παρουσιάζουν ανταγωνιστικό χαρακτήρα. Εξετάζουν, αντιθέτως, διαφορετικές διαστάσεις της κρίσης που είναι συμπληρωματικές μεταξύ τους και αντιστοιχούν σε διαφορετικά κριτήρια ανάλυσης, διαφορετικής τάξης φαινόμενα και διαφορετικές κλίμακες χρόνου ως προς την εξέλιξη και την αντιμετώπισή τους (έμφαση στην άμεση αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης ή έμφαση στην ανάγκη συνολικού μετασχηματισμού για την αποτροπή νέων πολυδιάστατων κρίσεων μη οικονομικής φύσης). Εν κατακλείδι, οι εν λόγω προσεγγίσεις φαίνεται να συγκλίνουν ως προς την ανάγκη αποκατάστασης μιας ισχυρής δημόσιας παρέμβασης. Το κράτος καλείται να ανακτήσει έναν πολυδιάστατο ρόλο:

- Σε οικονομικό επίπεδο, για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης και την αποφυγή μιας νέας κρίσης χρέους
- Στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής για την ενίσχυση του δημόσιου αγαθού της υγείας και την αντιμετώπιση των αποτυχιών της αγοράς στον εν λόγω τομέα σε μια συγκυρία ραγδαίας και συνεχούς αύξησης των ανισοτήτων εισοδήματος και πλούτου σε παγκόσμιο επίπεδο<sup>27</sup>
- Σε αναπτυξιακό επίπεδο, με στόχο την υποστήριξη της κολοσιαίας διαδικασίας μετασχηματισμού του παραγωγικού μοντέλου σε ένα νέο βιώσιμο αναπτυξιακό μοντέλο το οποίο θα ενσωματώνει τις απολύτως επίκαιρες κατευθύνσεις των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Συνολικά, οι νέοι παγκόσμιοι κίνδυνοι που ανακύπτουν από την κλιματική αλλαγή, την περιβαλλοντική υποβάθμιση, την αύξηση του πληθυσμού και την εμφάνιση νέων μεταδοτικών και άλλων ασθενειών επιτάσσουν τη διεύρυνση των γνώσεων, του πεδίου δράσης και των εργαλείων των υπευθύνων άσκησης οικονομικής πολιτικής<sup>28</sup>. Η έννοια και πρακτική της βιωσιμότητας αναδεικνύεται ως ένα νέο επείγον και επιτακτικό πρόταγμα.

Στο πλαίσιο αυτό, και εστιάζοντας στην αντιμετώπιση της κρίσης του Covid-19, αναδεικνύονται νέα πεδία δράσης για την πρόληψη και αντιμετώπιση σχετικών κρίσεων στο μέλλον. Ξεχωρίζουν ενδεικτικά οι ακόλουθοι άξονες:

1. Επανεξέταση του συνόλου των πολιτικών στο πεδίο της υγείας με στόχο τη διασφάλιση της υγείας ως θεμελιώδες παγκόσμιο κοινό αγαθό
2. Διαμόρφωση ισχυρών συστημάτων πρωτοβάθμιας υγείας που αποτελούν την πλέον αποτελεσματική μορφή ενίσχυσης της δημόσιας υγείας<sup>29</sup>

<sup>27</sup> Το πρόβλημα των ανισοτήτων έχει λάβει εκρηκτικές διαστάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Παγκόσμιας Βάσης Δεδομένων για την Ανισότητα (WID), το πλουσιότερο 1% του πληθυσμού συγκεντρώνει το 20% του παγκόσμιου εισοδήματος, ενώ το φτωχότερο 50% περιορίζεται μόλις στο 9%. Ο συσσωρευμένος πλούτος που κατέχει το 1% του πληθυσμού συνεχώς αυξάνεται, έχοντας ανέλθει στο 33% του παγκόσμιου πλούτου, ενώ το φτωχότερο 75% του παγκόσμιου πληθυσμού κατέχει μόλις το 10%. Με βάση τα στοιχεία της μη κυβερνητικής οργάνωσης Oxfam, 2,153 δισεκατομμυριούχοι στον κόσμο κατέχουν σήμερα μεγαλύτερο πλούτο από 4.6 δισεκατομμύρια ανθρώπους. Οι προβλέψεις του WID για το 2050 είναι άκρως ανησυχητικές. Εφόσον συνεχιστούν οι τάσεις που καταγράφηκαν στην περίοδο 1980-2016, το πλουσιότερο 0,1% του πληθυσμού θα συγκεντρώνει πλούτο αντίστοιχο με αυτό που θα κατέχει η παγκόσμια μεσαία τάξη (ήτοι 40% του παγκόσμιου πληθυσμού).

<sup>28</sup> Όπως υπογραμμίζεται στην τρέχουσα δημόσια συζήτηση, οι θεσμοί άσκησης οικονομικής πολιτικής είναι προετοιμασμένοι αποκλειστικά ως προς την αντιμετώπιση κρίσεων αμιγώς οικονομικής φύσης (δημοσιονομικού, νομισματικού, εμπορικού, χρηματοπιστωτικού και συναλλαγματικού χαρακτήρα).

<sup>29</sup> 'Coronavirus highlights the need to strengthen health systems', David Malpass, Financial Times, 5.3.2020. Διαθέσιμο στο: <https://blogs.worldbank.org/voices/coronavirus-covid19-highlights-need-strengthen-health-systems>

3. Ενίσχυση της φαρμακευτικής έρευνας στη βάση διεθνών συνεργασιών με στόχο την αντιμετώπιση των αποτυχιών της αγοράς και τη διασφάλιση εμβολίων για την αντιμετώπιση εμφανιζόμενων και υψηλού κινδύνου μεταδιδόμενων ασθενειών<sup>30</sup>.
4. Ενίσχυση του κράτους πρόνοιας ως βασικό στοιχείο μιας στρατηγικής διασφάλισης της ανθεκτικότητας των σύγχρονων κοινωνικοοικονομικών συστημάτων έναντι νέων πολυδιάστατων, πολυπαραγοντικών και απρόοπτων κρίσεων.
5. Ριζική αναθεώρηση της λειτουργίας και των διαδικασιών του αγροτικού τομέα με στόχο τη διασφάλιση της παγκόσμιας διατροφικής επάρκειας σε συνθήκες αυξημένης βιοασφάλειας.
6. Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, προστασία των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας και διαμόρφωση ενός νέου βιώσιμου αναπτυξιακού μοντέλου το οποίο θα υπηρετεί τους παγκόσμιους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

---

<sup>30</sup> Bloom, D., Cadarette, D., Sevilla, JP, ό.π.



ΕΝΑ

Ινστιτούτο  
Εναλλακτικών  
Πολιτικών

Ινστιτούτο  
Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ  
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,  
+30 210 364 7912

✉ [info@enainstitute.org](mailto:info@enainstitute.org)

[www.enainstitute.org](http://www.enainstitute.org)

COVID-19